

DIETARIS COM A QUADERNS D'ESCRITURA I DE LECTURES. ALGUNS TÍTOLS CATALANS RECENTS

I. EL JO I LA *LITERATURA* EN LA *LITERATURA* DEL JO

Sobre la variada mostra de dietaris, la diversitat de registres que poden acollir, i sobre l'auge del gènere en la nostra literatura d'un temps ençà, ja vàrem parlar en la comunicació presentada en el IV Simposi Internacional de Literatura Autobiogràfica («Diaris i Dietaris», 10-12 novembre 2005, U. d'Alacant). Si en aquella ocasió concloguérem que la pervivència i la qualitat d'un dietari depenen del fet que l'autor li doni entitat literària, és a dir, que la *crònica* d'una vida es transformi en literatura, abordarem ara el gènere des d'una altra perspectiva: l'ús que fan els dietaristes de la *literatura*, com a escriptors i com a lectors, dins dels seus dietaris.

El cert és que no falten en cap dietari reflexions sobre llegir i escriure. Com a homes de lletres que acostumen a ser els seus autors, és també normal que vida i literatura s'entrelliguin, es nodreixen recíprocament, que no hi hagi frontera entre el seu món interior i la seva tasca intel·lectual. D'altra banda, el fragmentarisme, la permeabilitat, l'heterogeneïtat de continguts i l'hibridisme del gènere permeten l'articulació de textos per agregació. L'autor, a més de poder posar de manifest la seva capacitat d'observació del que l'envolta, de fer-nos partícips de les seves meditacions íntimes i dels seus pensaments o de referir-nos les activitats pròpies de la seva tasca professional, pot també parlar de llibres, afegir citacions literals, intercalar fragments aliens... El dietari, en definitiva, permet que la literatura es converteixi en matèria de la literatura —una mena d'*intertextualitat* diarística—, i idònia per a esdevenir un *quadern* d'escriptura i de lectures.

El dietarista com a escriptor

Atesa la condició d'escriptors en exercici de bona part dels dietaristes, tracten amb freqüència aspectes que envolten l'ofici; n'hi ha que es fan més ressò de la vida social que els comporta —presentacions, premis, homenatges, encàrrecs, congressos, intrigues editorials...—, que de la seva faceta creativa pròpiament dita.

La reflexió sobre el fet mateix de l'escriptura, que ha desenvolupat la postmodernitat, troba en els dietaris una de les fórmules més adients per a dur-la a la pràctica. L'autor es presenta sovint ell mateix escrivint o reflexionant sobre l'acte d'escriure, ens deixa assistir en directe al procés de creació, bé del dietari —allusions a com i quan van prenent notes per anar redactant el que sol anomenar «aquest quadern»—, bé d'altres textos que estigui escrivint o tingui en ment. En alguns casos, parla de l'ús de l'escriptura com a exercici catàrtic o confessa l'impuls que el mena a escriure; mentre que en d'altres incorpora com a ingredient el «treball de laboratori», cosa que li permet demostrar el seu interès per qüestions lingüístiques i d'estil o el porta a revelar alguns dels seus principis estètics.

El dietarista com a lector

Quasi tots els dietaristes, però, es confessen abans de res lectors. Sovintegen les allusions a una més o menys variada gamma de lectures, així com a les moltes estones que dediquen a llegir; expliquen què llegeixen, quins autors admi- ren, com i perquè els aprofiten, glossen els qui els han deixat empremta o els reten homenatge.

El dietarista-lector es pot apropiari de paraules i/o pensaments d'altres autors per «construir» el seu jo, o servir-se'n per a evocar els seus records personals, suscitats arran de les lectures, per oferir-nos la seva peculiar òptica vital. Les lectures, al seu torn, ens poden ajudar a perfilar alguna faceta del dietarista, dir molt del seu món íntim sense necessitat que ell ens el reveli obertament. Interpretar les petjades dels llibres que esmenta, a més de donar-nos a conèixer els seus gustos, resulta també una bona eina per a esbrinar les claus del seu pensament; així mateix, la nòmina dels autors i/o les obres que elogia o rebutja poden arribar a conferir al dietari un valor documental.

El dietari, com a text *lliure* que és, es va *fabricant* una mica a l'atzar (encara que aquesta aparença sigui una convenció) amb tot tipus de material, els llibres llegits en poden ser un; però hi ha lectures i lectures. Som del parer que, si elaboréssim un índex amb els noms d'autors i els títols citats en un dietari i l'observéssim amb atenció abans de llegir-lo, ens podria donar un índex de la qualitat i de l'interès del dietari en qüestió. Un *apriorisme* una mica arriscat, certament, però que, si més no, ens proporcionaria pistes ben significatives sobre el bagatge cultural del seu autor. No és fruit de la casualitat que ens resulti molt més interessant i tingui molta més *talla* un dietari en què apareguin noms de vàlua inqüestionable entre les seves pàgines, que un altre amb una nòmina de molta menys volada i/o *referents* únicament autòctons.

I igual com, avui en dia, trobem dietaris *model agenda* —perdó per la *boutade*—, n'hi ha que estan fets de transcripcions textuals l'una darrere l'altra, acompanyades, com a molt, d'una *pseudoressenya* del llibre que esmenten o d'una simple postilla aprovatòria o discrepant; unes altres vegades, l'autor si-

mula extreure un llibre de la biblioteca personal, l'obre també a l'atzar i en copia un fragment sense més, o ens dóna una llista de títols, o ens explica on i quan ha comprat un llibre, o diu haver-lo llegit adés i recordar-lo ara, abans de *textualitzar-ne* un paràgraf llarg tal qual.

No es tracta que el dietarista ens digui que llegeix molt i ens proporcioni un catàleg d'autors i obres, ni que es converteixi en un mer *transcriptor* de fragments aliens. Les lectures, ha de saber *pair-les* per no incórrer en el *voyeurisme*, ha d'aconseguir transmetre al lector la seva experiència, personal i intransferible, del plaer de la lectura; sense caure en l'egocentrisme ni en la pedanteria o la grandiloquència i reiteració embafadores, les citacions emprades han de ser el punt de partida o d'arribada per dur a terme les seves pròpies reflexions, per *mostrar-se* a si mateix, per reflexionar sobre la condició humana, per fer crítica... o, simplement, parlar de literatura. En definitiva, un diari pot *hibridar-se* de literatura, però ha d'aconseguir l'equilibri entre literatura dels *altres* i literatura *pròpia* perquè sigui un reflex del peculiar *univers* del dietarista del qual, precisament, ha de donar compte en el seu dietari.

II. ...CONTINUA LA «PLUJA DE DIETARIS»

«L'interès pels dietaris ha augmentat, i jo interpreto que això és degut a l'alta qualitat mitjana que han assolit», diu Isabel-Clara Simó en un article recent («És a dir: l'art», *Avui*, 28-v-2006). Coincideix en això amb Sam Abrams, qui ja va advertir d'aquesta revifalla en un altre article («Pluja de dietaris», *Avui*, 14-vii-2005), el títol del qual hem manllevat per encapçalar aquesta segona part.

Fins i tot un reconegut dietarista mallorquí, José Carlos Llop, destacava de manera explícita en un article «la influència de la literatura catalana en la expansió del reciente diarismo español». («Dietarios», *ABC*, 25-iii-2006), així com la seva contribució a la normalització del diari com a gènere.

La vitalitat del fragment —«habituats a fer zàping, a usar el mòbil, els correus electrònics, estem farts de practicar-lo» (Balaguer 2006: 52-53)—, tret característic dels nostres dies constatable també en el territori de les lletres —columnisme, aforisme i afins, microrrelat...—, serveix per a explicar així mateix aquest apogeu. En certa manera, no fa *zàping* el dietarista?

Signi el que sigui, és tan indiscutible el bon estat de la literatura del jo —autobiografies, memòries, llibres de viatges i, més concretament, diaris i dietaris— que fins ha traspassat les fronteres del merament literari. Valguin dues mostres a tall d'exemple: els dibuixos de Maria del Mar Bonet (exposats a la Fundació Palau i Fabra, 10 maig - 31 agost 2006), «*La veu a la mà*», «constitueixen una forma de dietari en imatges», segons consta al catàleg, i *Diarios de motocicleta* (2004), una *road movie* convertida en un compromès dibuix socio-

lògic, quant al món del cinema. Ara i aquí, però, ens limitarem a fer un breu recorregut per les novetats *diarístiques*, només en l'àmbit literari català, i sense detenir-nos a emetre judicis de valor ni a fer-ne cap anàlisi crítica.

Comencem el nostre *periple* assenyalant la seva incidència en d'altres gèneres. Si ja Margarida Aritzeta fabulà a partir de fets polítics recents en *El llegat dels filisteus* (2005), una obra escrita a manera de dietari, l'any 2006 s'encetà, literàriament parlant, amb la concessió del Premi Josep Pla a *El mal francès* de Lluís Maria Todó; tot i ser una novel·la, l'autor recupera el diari que va escriure als 19 anys i el transcriu i el comenta des del present actual.

Encara que més a prop de la història que de la literatura, la descoberta dels diaris d'un pistoler anarquista, que relaten els seus avatars a l'entorn de la Guerra Civil, ha servit de base a l'arxiver Miquel Mir per a escriure un primer llibre novellat, *Entre el roig i el negre* (2006).

De document excepcional, en aquest cas sobretot en l'aspecte lingüístic, qualificaríem la reedició, amb motiu del centenari, del *Dietari de l'excursió filològica 1906* que va escriure Antoni Maria Alcover per deixar constància d'una expedició científica que tenia com a objectiu recollir els parlars del Pirineu occidental per elaborar un diccionari global.

Sota l'aparença d'una aventura viatgera, Josep Piera, amb *A Jerusalem* (2005), continua el *periple* mediterrani que inicià amb *l'Estiu grec* (1985). Llibre que combina la ficció, l'assaig, la nota crítica, l'escriptura de dietari, fins i tot la crònica, en perfecta simbiosi.

Per escriure *Un cor grec* (2006), Susanna Rafart evoca un viatge culturalment llegendari: el creuer pel Mediterrani que es va organitzar el 1933 per a estudiants universitaris (plomes famoses com Espriu, Rosselló-Pòrcel, entre d'altres), reviscut amb la intenció de lligar uns fets del passat amb la realitat del present. Estem davant d'un altre clar exemple de l'hibridisme que caracteritza el gènere, al qual vindria a sumar-se l'aplec de textos (conte, article, assaig, dietari...) que Josep Ballester recull sota el títol *La mirada de Xabrazad* (2006).

Tres anys després de *Quasi un dietari. Memòries: 1926-1949*, Estanislau Torres publica *Dia a dia* (2006). És un dietari, que abraça un període de poc més de quatre mesos (14-XII-2004 /27-IV-2005), on anota aspectes de la seva vida quotidiana, reflexions sobre l'actualitat cultural, esdeveniments del passat, i reproduïx articles seus ja publicats, cartes, o titulars dels periòdics i revistes que llegeix, al costat de pinzellades sobre viatges.

Titllat de «llibre inclassificable» (Ponç Puigdevall, «Un llibre mut», *El País*, 9-II-2006), *La indiferència* (2006) de Fèlix Fanés té aparença de dietari sense dates. Reflexions artístiques i filosòfiques, citacions literàries, relats onírics..., els textos que integren aquest fals dietari de ficció són breus i estan presentats de manera fragmentada.

Josep Vallverdú és l'autor d'*Hora nona. Llibre de capvespres* (2005), un dietari que, en lloc de la data, porta el nom d'un sant per encapçalar les diferents

parts en què l'estructura. Escrit des de la perspectiva dels vuitanta anys, l'autor hi recorda amics i mestres de la seva joventut i es deixa endur per la desillusió i el pessimisme en abordar, entre d'altres, temes com ara la seva por a la vellesa i la mort, i en recollir un compendi de desenganys, sobretot polítics.

Publicat amb uns mesos de diferència respecte a la primera part —ja ens ocuparem d'*A contratemps* a la comunicació esmentada—, principis i finals de 2005 respectivament, *El somriure de l'atzar* de Feliu Formosa recull les anotacions corresponents als anys 1999-2001. «Es podria dir que és un dietari [...]: de convivències intel·lectuals, de lectura, de traducció, de creació» (Miquel Pairoli, «Convivències», *Presència*, 17-23 febrer 2006). La voracitat lectora i el bagatge cultural de Formosa queden novament ben palesos.

Tot i que en aquesta ocasió hem decidit bandejar l'irrefrenable món de la blogosfera, no volem acabar el nostre breu *recorregut* sense deixar constància d'un *fenomen* recent: el pas del ciberespai al paper de textos inicialment escrits per a circular per internet. És a dir, la xarxa no només no ha fet acabar el format llibre tradicional, sinó que està començant a crear un nou gènere editorial. És el cas de *L'aeroplà del Raval* (2006) de Tina Vallès, una recopilació d'històries curtes, seleccionades entre les que va escriure per al seu *blog*, des dels primers mesos de 2003 fins al desembre de 2005, inspirades en la vida del famós barri barceloní.

III. DUES MANERES BEN DIFERENTS DE LLEGIR

Enric Sòria, «La lentitud del mar. Dietari, 1989-1997» (2005)

Si bé ja havia fet incursions en l'assaig i la poesia, no ha estat fins a la publicació del seu primer dietari, *Mentre parlem* (1991), però sobretot a partir de la publicació del segon, *La lentitud del mar*, que ha començat a merèixer l'atenció de la crítica, la qual, arran d'aquests dos volums, l'ha qualificat com un dels millors —potser el millor— dietaristes catalans actuals. A més de saber *transferir* a través d'ells el seu *jo*, demostra ser un intel·lectual de talla amb un marcat sentit de la realitat que l'envolta i una gran agudesa crítica; al mateix temps que aspira a la tasca de comprendre el funcionament del món, no descuida la voluntat d'estil perquè, com ho reconeix amb encert, «es tracta, senzillament, de fer literatura. A partir d'ací, assumir la sinceritat com el que és: una convenció —vital— del gènere» (1991: 17).

Ja a *Mentre parlem* demostra saber imbricar amb destresa la faceta personal amb la intel·lectual. Precisament l'abundància i la diversitat de referents literaris donava a les seves primeres *anotacions* un aire molt cosmopolita (Balaguer 1997: 58).

El primer dietari concità l'elogi unànime, dèiem, el segon «El supera en densitat, en riquesa de món i d'idees, en escriptura» (Balaguer 2005:11). Sòria

es belluga amb comoditat en el gènere i escriu sobre qualsevol cosa: impressions paisatgístiques, reflexions sobre els temes més diversos, inquietuds polítiques, alternen amb apunts autobiogràfics; no bandeja tampoc donar opinions sobre el món dels nostres dies i sobre el món literari que li ha tocat viure i que freqüenta. No obstant la varietat temàtica i que sembla fer més concessions a un cert intimisme que en l'anterior, també la «passió literària [...] domina [...] [aquest] dietari», al costat de la qual va dibuixant un «territori moral», la manera clàssica «d'aprendre a conèixer-se a un mateix» (Ponç Puigdevall, «Entre la vida i els llibres», *El País*, 9-vi-2005):

Per què escric ara aquestes notes. [...] De seguida s'imposa la idea que ho faig per a parlar amb mi mateix, per a aclarir-me a mi mateix en aquest estrany diàleg, a través de les paraules i quasi que contra elles. Potser per a reduir l'elusiva varietat de les veus de la inconstant i imprevisible assemblea interior, per mitjà d'un discurs fixat on d'alguna manera pugui reconèixer-me (344-345).

Autoexigent amb l'escriptura, trobem referències al procés creatiu d'aquestes pàgines. Per a ell és una necessitat vital «aclarir-se» i «sentir-se», aventura que Sòria designa «amb un enunciat de sabor pavesià: l'«ofici de ser i saber»» (Balaguer 2005: 11):

Darrerament, mantinc uns tractes molt esquiús amb aquest quadern. [...] Em disperse (o defuig) en vagues genealogies culturals, pseudoinvestigacions que, de moment, no trauen cap a res. [...]. Aquest ofici de ser i saber, tal com l'hauria volgut, se'm revela més evanescent cada jorn que passa. Em queda l'escriptura com a testimoniatge, però ella també es demostra imprecisa i, en això, insuficient (226).

Igualment dóna cabuda a les seves preocupacions i disquisicions lingüístiques —relacions català/castellà, estat actual i futur de la llengua catalana, conflicte lingüístic valencià, qüestions d'estil...—; *cabòries* que comparteix amb el seu admirat Canetti —qui «plorava quan se li comunicava que una llengua havia mort» (85-86)—; temes que l'apassionen, segons ens declara.

Amb tot, el que queda molt palès al llarg de les pàgines de *La lentitud del mar* és la seva avidesa lectora —«Dos dies llegint sense parar la biografia de Wittgenstein...» (263), «En un descans a l'oficina llegesc un pròleg inèdit de Josep Pla...» (274)—; abunden les meditacions i comentaris sobre idees suscitades pels autors que llegeix, així com les reflexions sobre lectures i les lúcides i encertades anàlisis sobre autors i obres llegides. Com a lector, s'interessa per la poesia, l'assaig, i mostra predilecció pels dietaris. No falten, òbviament, les referències a la literatura i als autors catalans; cal destacar l'interès que demostra per la literatura castellana, però aquí ens centrarem en els autors estrangers. Germanòfil declarat, comenta les seves lectures de Kafka, Mann, Goethe, Musil, Canetti..., reconeix també la influència dels clàssics (Horaci,

Marcial, Catul...); no es queda pas aquí, la llista d'autors és llarga, seria costós fer-ne una taxonomia exhaustiva.

«Un diari és un repertori de mapes per a resseguir els camins que hem oblidat perquè ens han fet mentre els féiem» (103), el diari *sorià* «és un reflex de les lectures, dels autors [preferits],[...]. Transitant pels meandres d'anotacions i de comentaris podem establir el seu “mapa” o “mapes” predilectes. En sentit ampli, la seua poètica» (Balaguer 2005: 11). Per les seves pàgines desfilen tot un conjunt de noms, fruit de la seva voracitat però, sobretot, de la seva perspicàcia lectora, la seva gran agudesa crítica i la seva capacitat de síntesi. El resultat de tot això: idees i pensaments *personalitzats* i convertits en *literatura*. D'altra banda, que no s'ocupi tan sols del món literari català —contràriament a l'estretor de mires d'alguns dietaristes *nostrats*— és un valor afegit.

Ateses les limitacions d'espai imposades, només rastrejarem i de manera succinta l'admiració declarada per Ernst Jünger, un dels noms més rellevants d'aquestes pàgines, sobre qui dirigeix una mirada personalíssima; en definitiva, una clara demostració de què és *llegir* bé un autor. Precisament és de l'escriptor alemany una de les citacions amb què Sòria encapçala el dietari i en la qual Jünger exposa la seva opinió sobre el gènere:

Amb [...] [un diari] es deixen rastres de llum dins l'onatge dels dies viscuts; si no, aquest onatge esdevé fosc de seguida (E. Jünger, *Radiacions*, 1947: 5).

Opinió que, pàgines endavant, Sòria corrobora:

Té molta raó Jünger quan diu que la virtut d'un diari és que penja petits llums dins la fosca del passat; altrament, el passat es fa opac molt de pressa. Això, ho he certificat sovint a càrrec propi (102-103).

«Continue amb la lectura dels diaris de Jünger» (95), «Relectura circumstancial dels diaris de Jünger...» (285), un nom recurrent que Sòria *empra* tant com a punt de partida de les seves descripcions paisatgístiques —«La platja pedregosa de Canet d'En Berenguer, [...]. Molt en segon terme, els xalets de la urbanització. Pense en els diaris de Jünger i en la seua curiosa manera d'escriure els paisatges» (24)—, de les seves visites a diferents ciutats —«Llegesc la frase en els diaris de Jünger: “Quan un s'habitua a residir en ciutats destruïdes i n'arriba després a unes altres que encara es conserven intactes, l'assalta el sentiment de trobar-se en mons museístics o entre decorats d'òpera” (91)—, com per a parlar sobre la condició humana —«[...] Jünger, per exemple, coqueteja a estones amb el primer model [la bèstia estètica] [...], mentre que dissectiona amb destresa ben experimentada el segon [la bèstia atòmica], que és el que va triomfant» (133). I, en conjunt, es pronuncia més sobre l'actitud ètica que transpuen aquests elogiats diaris que sobre l'aspecte pròpiament literari. Tot i l'admiració professada, és capaç de ser incisiu amb Jünger i recriminar-li que

adopti una perspectiva de simple espectador davant la difícil i crua situació de guerra que està vivint:

Relata l'apocalipsi amb estupefaent impavidesa. [...] Sobta que un escriptor que ha entès tan a fons el procés d'animalització de l'home, [...] i també el procés mental correlatiu, que du al triomf del nihilisme, impulsat pel mateix uniforme que ell porta posat, pugui continuar mirant i redactant sense que el que veu li inspire a penes una pàgina d'autèntica indignació i de revolta humana. En sentia, el diari diu que en sentia, i jo no ho dubte, però la prosa no ho expressa (96).

Ni els trets ni les bombes que esclaten, ni veure els combats, no priven Jünger d'agafar la ploma —«escribo lo que llevo retrasado en los diarios». Hi explica la intensa vida social i cultural que du —visita llibreries, museus, biblioteques...—, mentre va donant notícies aïllades sobre la situació dels jueus, refereix els fets bèl·lics que presència o en què pren part activa amb distància, es lliura a disquisicions filosòfiques sobre la conducta humana o fa detallades descripcions d'insectes —l'altra de les seves grans aficions—, tot adobat amb algunes pinzellades personals que són més freqüents en les *Radiacions II*; però, sobretot, mai no deixa de llegir ni de consignar-hi les seves múltiples i variades lectures. Serveixi aquest breu paràgraf com a mostra:

Otra vez bombas en las cercanías, crepitaciones —mientras leía en la cama oía zumbir el avión sobre los tejados como un insecto peligroso. Prosigo mi lectura del libro de Bernanos (2005a: 151).

Recriminacions al marge, per damunt de tot, Sòria no s'està de reconèixer de manera ben explícita:

L'escriptura de Jünger és hipnòtica. En els seus llibres, Jünger ha fet de la paraula una gran pala màgica que excava mons verbals per túnels misteriosos. No per imaginaris els seus tresors són menys enlluernadors (98-99).

Hem de deixar aquí la nostra *revisió* de la *destresa* lectora d'E. Sòria, que acabarem subscriuint les paraules d'un crític que no acostuma a prodigar-se en elogis en les seves ressenyes:

[*La lentitud del mar*] [...] és un d'aquells llibres que aconsegueixen ajudar el lector. Enric Sòria [...] fa que es descobreixin nous autors i nous llibres, i no tan sols perquè els esmentí, sinó perquè ofereix el goig de participar en les seves raons i els seus arguments per explicar el perquè de tots els judicis que formula [...] (Puigdevall 2005).

Àlex Susanna, «*Quadern dels marges*» (2006)

Si en parlar d'Enric Sòria destacàvem la unanimitat de la crítica quant a la valoració del seu dietari, no es pot dir el mateix de la *rebuda* del quart dels dietaris d'Àlex Susanna. Deixant a part les inevitables discrepàncies en què solen incórrer els ressenyistes, ha estat objecte d'alguna crítica ben càustica.

Isabel-Clara Simó, des de les pàgines de l'*Avui* («És a dir: l'art», 28-v-2006), el qualifica «d'encomiable» perquè «Les reflexions sobre llibres, pintura o música són ben atractives», al mateix temps que valora que Susanna hagi «corregut una pulcra cortina a l'entorn de la privacitat», tot al·legant que, a ella, «[l']interessa molt menys què ha menjat l'autor o de quin color porta els mitjons que els fruits de les seves lectures...».

Jordi Llavina, al mateix periòdic, es limita pràcticament a descriure'l:

Aquest és un dietari essencialment de lectura, i aquí hi ha la diferència més notòria respecte als altres anteriors quaderns. Un dietari de lectura literària, però també, i molt, de lectura sobre pintura [...] («Fertilitat dels marges», *Avui*, 10-v-2006).

Des de les pàgines d'un suplement, Carles Barba opinava que «Susanna [...] sondea la naturaleza misma de la acción de leer o de mirar una obra plástica [...]» («Las estrategias del lector», *Culturas La Vanguardia*, 10-v-2006). Ponç Puigdevall («La deserció de la lectura», *El País*, 8-vi-2006), en canvi, resulta *demolidor*:

Quadern dels marges és un dietari sense dates on Àlex Susanna explica què llegeix, on comenta les obres d'art que l'atzar li posa al davant, i on va repetint amb voluntat i tossuderia les alegries i les emocions que li ocasiona la seva fidel entrega a les exigències de la cultura.

Seguint amb el mateix to mordaç, el qualifica com el llibre «més còmic de la temporada», i destaca «el sentit comú» del «lector [...] que ha assenyalat que *Quaderns dels marges* estableix el rècord mundial de paraules escrites per una mà que no pertany a la de l'autor». I acaba conclouent:

Cap on porta tanta vanitat i tanta exhibició de l'instint superflu? La resposta és clara i perillosa: cap a la deserció de la lectura, i no deixa de ser paradoxal que sigui precisament un llibre que només vol elogiar els llibres i la lectura.

«Antes que como escritor, me reconozco como lector», declarava Susanna en una entrevista, al mateix temps que aprofitava per a justificar-ne el títol:

Elegí este título porque muchas de mis notas tienen su origen en los escritos que hago en los márgenes de los libros que voy leyendo. Pero también tiene el sentido figurado de agrupar textos escritos *al margen* de los libros, de ciertas exposiciones, de conversaciones o de viajes (Rosa María Piñol, «Àlex Susanna publica la cuarta entrega de su dietario intelectual», *La Vanguardia*, 27-iv-2006).

Que el dietarista opti per la seva vessant intel·lectual més que no pas pel seu dia a dia, com ell mateix declara en el dietari —«Textos com els que formen aquest quadern pretenen ser com un petit magatzem d'ecos i ressons de lectures, exposicions, audicions, converses, passejades o viatges, és a dir, d'algunes

de les activitats que més ens omplen i estimulen.» (226-227)—, no constitueix, d'entrada, cap demèrit. Tampoc no ho seria consignar-hi el seu *món* de lectures —els ja *clàssics* Hölderlin, Kafka, Pavese, Rilke, Calvino, Zweig o Gombrowicz comparteixen pàgines amb noms més actuals com Claudio Magris, Paul Auster i amb d'altres més *exòtics* com Czetaw Miłosz, Sándor Márai, Tahar Ben Jelloun, Amin Maalouf, Imre Kertész—, sobretot quan manifesta que «és sempre com a receptor que [...] gaudeixo més plenament [de la literatura]» (236); però sí que és molt objectable l'ús que en fa, d'aquestes lectures: tot plegat, poc més que una simple *nòmina*.

En conjunt, el dietari resulta un garbull de citacions d'autors diversos i connexes, reiteratives i, àdhuc, pretensioses, amb mínimes i més aviat vagues aportacions personals, on trobem a faltar l'imprescindible component reflexiu que ha d'acompanyar aquestes *anotacions* perquè tinguin interès; citacions que passen d'un tema a l'altre o d'un llibre a l'altre —«Ordenant llibres, m'he topat amb un que de seguida he començat a fullejar [...]» (28)—, sense seguir cap criteri —«Aquest és un quadern d'atzars (l'atzar que és a l'origen de la majoria de les nostres lectures, converses, reflexions i digressions), [...]» (p. 268)—, cosa que li resta entitat *literària* i discursiva.

Al final d'alguns paràgrafs d'aquesta rècula de citacions alienes —n'hi ha pàgines senceres de netes i pelades, en què transcriu literalment conferències, articles, llibres, catàlegs, converses...— ens en dona la referència, quasi a manera de notes al peu de la pàgina, cosa més pròpia de treballs de tipus assagístics que no pas d'un dietari. Enmig de tot això, inserta poemes i/o fragments d'assaigs, algunes vegades expressa la seva conformitat o disconformitat amb el que ha copiat o en fa una breu i irrellevant postil·la personal, o arriba, com a molt, a escriure una mena de *pseudoressenya* del llibre. A l'hora de justificar-se per aquestes *pràctiques*, raneja quasi el cinisme. Amb un simple i repetit «però crec que s'ho val» (84, 100) ventila la qüestió de l'excessiva llargada d'alguna de les citacions. Les paraules de l'autor ens semblen prou il·lustratives per esalviar-nos els comentaris:

Davant de certes obres grandioses i incontestables, [...] de vegades un queda tan sobrepassat i atordit que la capacitat de resposta queda reduïda a no res... [...] pot passar que no tinguem res a dir, que l'obra en qüestió se'ns mostri i imposi amb una tal claredat i contundència que ens llevi tota possibilitat de resposta (226-227).

Tret de declarar reiteradament la seva avidesa lectora —«me l'he cruspit gairebé d'una tirada.» (28)—, o de posar de manifest la incidència beneficiosa de certs llibres —perquè un cop llegits «podria ser que fóssim una mica millors [persones]» (35)—, un mer lloc comú, es limita a transmetre'ns l'impacte causat per una lectura amb *ponderatius* del tipus: «Quina delícia!», «Quina meravella!» (23), «noto que em passa el corrent d'una manera immediata» (11), o destacant l'«excel·lent regust de boca» que li deixa (135).

Es declara també bon lector de dietaris, però no va més enllà de donar una llista dels més recents —tots d'autors catalans—, dels quals assenyala, simplement, que si bé no són igual de bons, la majoria, «com a mínim són força interessants» (121-122).

Si el que aquestes notes «busquen [és] un diàleg amb el lector», «és a dir, induir-lo a llegir o a interessar-se per certes obres» (204-205), segons confessa A. Susanna, hem de puntualitzar que s'ha quedat molt lluny de acomplir el seu objectiu. El lector no en té prou a saber quins llibres llegeix el dietarista, vol copsar com els *processa*. És la veu personal de l'autor la que determina, en definitiva, la qualitat del dietari i fa que tingui interès; si més no per a aquells que no n'obrim les pàgines simplement per *tafanejar* en una vida aliena, sinó amb l'expectativa de llegir bona literatura. Com a lectors, gaudim de les observacions agudes i profundes sobre llibres i autors, de les anotacions assenyades i de certa transcendència, que no tindrien cabuda en d'altres tipus de textos, però que són perfectament adients atesa la *mal·leabilitat* del gènere, espai híbrid per antonomàsia. El dietarista, en definitiva, s'ha de moure entre la vida i els llibres amb un resultat molt compensat.

Una última postilla per part nostra, dit sigui ras i curt: quina diferència respecte a les lúcides reflexions *sorianes*!

M. DOLORS MADRENAS TINOCO
Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BALAGUER 1997: Enric Balaguer, «Diaris i dietaris. Una ullada a la producció més recent», *L'Aiguadolç. Revista de Literatura, Dossier: Diaris, Dietaris, Memòries*, 23, 39-64.
- BALAGUER 2005: Enric Balaguer, «L'ofici de ser i saber», *Caràcters*, 33, 11.
- BALAGUER 2006: Enric Balaguer, *La totalitat impossible (sobre la fragmentació en la vida actual)*, València, Generalitat Valenciana.
- JÜNGER 2005a: Ernst Jünger, *Radiaciones I. Diarios de la segunda guerra mundial (1939-1943)*, Barcelona, Tusquets.
- JÜNGER 2005b: Ernst Jünger, *Radiaciones II. Diarios de la segunda guerra mundial (1943-1948)*, Barcelona, Tusquets.
- PUIGDEVALL 2005: Ponç Puigdevall, «Entre la vida i els llibres», *El País*, 9-vi-2005.
- SÒRIA 1991: Enric Sòria, *Mentre parlem. Fragments d'un diari iniciàtic (1979-1984)*, Barcelona, Edicions 62.
- SÒRIA 2005: Enric Sòria, *La lentitud del mar. Dietari, 1989-1997*, Barcelona, Proa.
- SUSANNA 2006: Àlex Susanna, *Quadern dels marges*, Barcelona, Planeta.

